

FRANCOPHONE HISTORIOGRAPHY OF COINAGE OF THE BOSPORUS IN THE
PONTIC KINGDOM

ФРАНКОМОВНА ІСТОРИОГРАФІЯ МОНЕТНОЇ СПРАВИ БОСПОРУ В СКЛАДІ
ПОНТІЙСЬКОГО ЦАРСТВА

Крістіна Ягужинська

аспірантка

E-mail: kristywriter@ukr.net

ORCID: 0000-0002-4158-7958

Центральноукраїнський національний

Технічний університет, Україна

Kristina Yahuzhynska

postgraduate student

E-mail: kristywriter@ukr.net

ORCID: 0000-0002-4158-7958

Central Ukrainian National Technical
University, Ukraine

ABSTRACT

Historiographical studies of the coinage of the Bosporan Kingdom are the result of the exchange of information between researchers of different generations in the global geographic and virtual spaces, usually at the intersection of archaeology, economic history, numismatics and epigraphy, sphragistics, cultural anthropology, history, etc. disciplines, in particular contextual numismatics as the latest and most innovative direction of research in the field of numismatics. The purpose of this study is to review and analyze the main directions of research of French-language publications related to the coinage of the Bosporus as part of the Kingdom of Pontus. Pontic coins were one of the main tools with which the kings "played" their political propaganda game, according to the scholars of the University of Hellenic Studies in the thorough publication "Art used for Political Propaganda: The Case of Mithridates ". Coins in the Kingdom of Pontus, the minting of which was constantly changing, played an extraordinary role, because their issue in a particular territory meant giving it not only economic, but also political independence. The history of money circulation and minting of the Bosporan coin of the epoch of the Pontic Kingdom is the most controversial period for numismatists studying the coinage of the Bosporan Kingdom. Using the sources of ancient authors, archaeological finds, materials from other fields of knowledge, and the means of technological progress, French-speaking researchers, starting from the 19th century, have been improving and detailing the numismatic data of the Pontic region. For example, the in-depth studies of archaeologists and numismatists Paul Du Brux, Louis Colly, Théodore Reinach (19th century), our contemporaries – archaeologist Pascal Burgunder, numismatists Michel Amandry, F. de Callataÿ, Hélène Nicolet-Pierre and others, whose works are of particular value for the study of the historiography of the Bosporus coinage as part of the Kingdom of Pontus, are mentioned in this article. Even without expressly stating the research methodology applied to the study and dating of coins, almost all researchers over time, use the so-called cross-method and in particular to elucidate ambiguous and complex questions that often emerge in the context of the economic history of the Bosporus Kingdom as part of Pontus (features of images, constant changes in minting, peculiar taxation of this province as part of Rome).

Keywords: *Bosporus, Pontic Kingdom, numismatics, antiquity, archaeology, economic history, Hellenistic, historiography, Mithridates.*

Постановка проблеми. Історіографічні розвідки монетної справи Боспорського Царства є результатом обміну інформацією між дослідниками різних поколінь у глобальному просторі на перетині різних суміжних дисциплін історичної науки, що знайшло своє вираження в «contextual numismatics» «як останній та інноваційний напрямок досліджень у галузі нумізматики» (Krmnicek, 2023: Article number: 256). Історія грошового

обігу і карбування боспорської монети епохи Понтійського Царства залишається найбільш дискусійним періодом в історії нумізматики античного Боспору. Пошук нумізматичних відомостей Боспорського Царства будь-якого періоду, включно з Понтійським – ретельна і кропітлива праця, що часто базується на аналізі «непрямих доказів», набутих в результаті археологічних досліджень. Аналіз цієї статті сконцентровано не на розв'язанні технічних характеристик античних монет, що є приводом для дебатів в середовищі нумізматів, а на системному дослідженні маловідомих для вітчизняних дослідників історіографії оригіналів франкомовних наукових матеріалів, що сприятиме поглибленому розвитку вивчення економічної історії Боспорського Царства.

Мета. Мета цього дослідження полягає в огляді та аналізі основних напрямків досліджень франкомовної історіографії, присвяченої монетній справі Боспору в складі Понтійського Царства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як уже зазначалося, важливим джерелом поповнення нумізматичних матеріалів із зазначеної теми є археологічні дослідження, звіти про них, а також побудовані на них мапи знахідок, альбоми та аналітичні публікації. Археологічна традиція французької наукової школи на сьогодні визнається у світі однією з найпотужніших. Цьому сприяли, зокрема, особливості колоніальної політики Франції, завдяки чому франкомовні дослідники стали в авангарді археологічних розвідок про Північне Причорномор'я у ХІХ ст. Це забезпечило сучасний франкомовний європейський дискурс неабияким обсягом нумізматичного матеріалу для каталогізації боспорських монет, наприклад - архіви Поля Дюбрюкса (Paul Du Bux) – одного з перших археологів-дослідників Боспорського царства, «батька боспорської археології», першовідкривача Пантікапеї; колекція дослідника Феодосії археолога і нумізмата Луї Коллі, що донедавна залишалася основою зібрання краєзнавчого музею Феодосії, а його монографія «Феодосія: історичний нарис» (1884р.) - перевидається вже третє століття поспіль. Аналізу та оцінці цього періоду становлення франкомовної античної нумізматики та археології Боспору присвячені праці швейцарського археолога, Паскаля Бургундера, зокрема його «*Etudes pontiques. Histoire, historiographie et sites archéologiques du bassin de la mer Noire*» (Burgunder, 2012: 366).

Паралельно з першими спробами накопичення археологічних нумізматичних джерел відбувається міждисциплінарне осмислення *греко-римської історичної спадщини, яка виступає* однією з базових складових франкомовного історіографічного аналізу грошового обігу Боспору епохи Понтійського Царства. За свідченням Страбона, після приєднання Боспору до Понту почали розвиватися торгівельні відносини з містами цієї держави, в першу чергу з Синопом. Щороку з Боспору в Понт постачалося 180 000 медіумів (7200 т) і 200 талантів (5240 кг) срібла (Страбон: VII, 4, 6). Від стародавніх авторів відомо, що з кінця I століття до н.е. Боспорське Царство перетворюється на постелліністичну державу, залежну від Риму в якості периферійної економіки. Хроніки Діодора Сицилійського у франкомовній нумізматиці дозволили датувати хронологію карбування певних монет Боспору. В цьому сенсі монументальне видання «*Bibliothèque historique de Diodore de Sicile*» («Бібліотека Діодора Сицилійського») з хронологією царствування династій Боспорського Царства, видана на французькій мові (7й том, 1838р.), стала дієвим помічником для нумізматів та істориків грошового обігу понтійського Боспору.

Загалом ХІХ ст. стало періодом каталогізації монет і системної класифікації нумізматичних артефактів Боспору згідно з різними етапами існування царства, що в свою чергу породило виникнення гострих дискусій щодо датування і карбування монет за часів Мітрідата Євпатора і Понту, які тривають і понині.

Останнє на порубіжжі ХІХ і ХХ ст. знайшло відображення у працях Теодора Рейнака - французького археолога і нумізмата ХІХ ст., професора *École des hautes études en sciences sociales* (Паризької школи вищих соціальних наук), володаря медалі Королівського нумізматичного товариства (1916р.), який працював, коли нумізматика формувалася як наука. Він є автором монографії «*Mithridate Eupator, roi de Pont*» («Мітрідат Євпатор,

Понтійський цар»)), в якій вперше у франкомовному науковому дискурсі комплексно розглянув спірні проблеми грошового обігу і карбування монет за правління царя Мітрідата VI епохи Понту. Необхідно зазначити, що Теодор Рейнак у розв'язанні неоднозначних спірних тверджень щодо економіки Понту використовував зазначені вище праці античних авторів, епіграфічні та нумізматичні матеріали. Праця Т. Рейнака вважається найґрунтовнішою серед перших праць про понтійського царя в контексті нумізматичних досліджень і до сьогодні на неї продовжують спиратися вчені всього світу, які займаються вивченням монетної справи Понтійського Царства.

В ХХ ст. нумізматичні дослідження з даної проблеми продовжив Мішель Амандрі – співавтор «*Dictionnaire de numismatique*»(2001р.), член багатьох нумізматичних товариств і німецького археологічного інституту, директор відділення медалей, монет і старожитностей Національної бібліотеки Франції (1999-2013рр.), викладач нумізматики у престижній Практичній Школі вищих досліджень у Парижі (*École pratique des hautes études, socr. ERHE*). Мішель Амандрі розробив хронологію емісії монет 12 понтійських міст, яка представлена у статті «*La production monétaire des cités pontiques à l'époque impériale, synchronisme et quantification*» (Michel Amandry, 2015: 250-260).

Інша французька дослідниця Héléne Nicolet-Pierre (Елен Ніколе-П'єр, 1930 р. народження) – почесний директор Медального кабінету Національної бібліотеки Франції (2002р.), в своїх численних публікаціях, користуючись можливістю, задіює весь джерельний потенціал кабінету, об'єднуючи археологічну, нумізматичну та історичну проблематику, доповнюючи свої праці якісними додатками фотографій археологічних знахідок монет. В анотації до відомої монографії «*Numismatique grecque*» (2002р.), зазначається: «Історик і нумізMAT знайдуть тут докладний опис практики грецького карбування з VI по I століття, через численні анотовані іконографічні документи, тексти та важливу бібліографію. Автор пропонує перехресне прочитання подій та еволюцій цієї античної ойкумени, яка від Європи до Азії, від Середземномор'я до Чорного моря нав'язувала світові спосіб соціальної та політичної організації, валюта якої виступала одним з найпотужніших векторів політичного і економічного тиску. У цій книзі представлені результати півстолітніх досліджень та робіт, які створюють невизначені зв'язки між нумізматами, істориками та археологами». (Héléne Nicolet-Pierre, 2002:504).

Ідея перехресного дослідження означає пошук відомостей економічної історії Боспору в інших предметних галузях. Наприклад, в статті, присвяченій Боспорському Царству - «*Le royaume du Bosphore: un millénaire de civilisation grecque en pays scythe*» («Боспорське царство: тисячоліття грецької цивілізації в країні скіфів»), розміщеній у юридичному французькому журналі «*Revue historique de droit français et étranger*» («Історичному огляді французького та іноземного права») (Nadel, 1975: 258-267).

В свою чергу в Бельгії справу Т. Рейнака продовжив франкомовний дослідник співмірного масштабу у своєму значенні серед плеяди сучасних нумізматів-знавців понтійських монет (епохи Понту і Риму) - Ф. де Калатай, наукова діяльність якого визначається більш вузькоспеціалізованими науковими інтересами, що є характерною рисою нумізматів ХХІст.

Франсуа де Калатай - бельгійський історик античності, професор *École pratique des hautes études* (Париж/Сорбонна), з 2006 року призначений генеральним менеджером сімейної колекції Королівської бібліотеки Бельгії, є автором важливих досліджень карбування та фінансів у стародавньому середземноморському світі. Одним з пріоритетних напрямків досліджень цього вченого є складні і спірні питання грошового обігу і карбування Понту. В якості прикладу можна згадати його найбільш вагомий публікації для вивчення цього періоду, а саме: «*Guerre et monnayage à l'époque hellénistique. Essai de mise en perspective suivi d'une annexe sur le monnayage de Mithridate VI Eupator*» («Війна і карбування в елліністичний період. Есе із додатками про карбування Мітрідата VI Євпатора»), «*L'histoire des guerres mithridatiques vue par les monnaies*» («Історія

Mitridatovih vijn cherez istoriju monet)), «*L'impact monétaire de l'absorption romaine de la Mer Noire (Ier s. av. J.-C.-Ier s. apr. J.-C.)*» («Вплив монетарної політики абсорбації Риму на Причорномор'я»), «*The first royal coinages of Pontus (from Mithradates III to Mithradates V)*» («Перші царські монети Понту (від Мітрідата III до Мітрідата V»)).

Ф. де Калатай поділяє погляди грецького дослідника Андреаса Петратоса та його колег стосовно виняткової ролі монетного карбування у Понтійському царстві. Тільки в епоху Мітрідата VI з'явилися так звані «муніципальні» бронзові монети, на яких карбувалася назва міст, а тому дослідниками припускається, що вони могли мати певний ступінь автономності. Ідея політичної єдності під владою Мітрідата VI частково переноситься і до Боспорського царства. (Petraos. Charisopoulou. Chatzikonstantinou, 2014: 13.) Спираючись на дослідження нумізматів, в тому числі Ф. Калатая, науковці університету Елліністики у ґрунтовному виданні «Мистецтво на службі політичної пропаганди: Мітрідат» (Petraos. Charisopoulou. Chatzikonstantinou, 2014: 13.) приходять до висновку, що «понтійські монети були одним з головних інструментів, за допомогою якого царі «грали» у свою політичну пропагандистську гру». Постійні зміни у карбуванні монет Боспору у складі Понту спричинили чимало лакун у систематизації економічної історії Боспорського Царства і породили дискусійні наукові припущення, які залишаються не вирішеними дослідниками й на сьогодні.

Ф. де Калатай, посилаючись на свого данського колегу Отто Моркгольма відзначає наступні причини значної уваги нумізматів-античників до понтійських монет, а саме: зображення царів та особливості іконографії символів на монетах. «Понтійські царі взагалі пишалися своїм ірансько-перським походженням і навіть після шлюбних альянсів з представниками династії Селевкідів їх прив'язаність до своїх східних коренів лишалася сильною, що дало можливість створенню галереї напівварварських царських портретів, які не мають фактичної паралелі в традиційних зображеннях елліністичного світу. В той же час, попередники Мітрідата VI ніколи не карбували великої кількості монет-такі монети є дуже рідкісними. Монети призначалися для конкретних та обмежених цілей, таких як військові, а не для масштабної торговельної діяльності чи дрібних угод своїх громадян. Іконографія символів в більшості своїй представляє восьмипроменеву зірку і півмісяць - символи, які зазвичай належать понтійському дому, що імітують найпоширеніші типи елліністичних царських ознак правителів» (Callataj, 2009: 64).

В сучасному світі домінування процесів глобалізації наукової думки, однією з ознак яких виступають віртуальні платформи, де все частіше зустрічаються колективні праці, які об'єднують науковців різних країн і наукових шкіл, публікуються результати наукових колоквиумів, а відтак слугують доступними інструментами пошуку інформації з вузькоспеціалізованих тем, зокрема, таких як монетна справа Боспору, у вирі інформаційного океану. В якості прикладу можна навести франкомовні хроніки «*Chronique des fouilles et découvertes archéologiques dans le Bosphore cimmérien (mer Noire septentrionale)*», видані послідовно в 3-х частинах (2000, 2002, 2004-2005 pp.), які містять чимало аргументованих відомостей про монетну справу Боспорського Царства різних періодів його існування. Доказом актуальності досліджень матеріальної культури Причорномор'я на цих платформах є інформація про наявність 174,804 статей на порталі Academia.edu. (discuss"Black Sea Region Archaeology"), серед яких - 6,861 стаття містить ключове слово «Боспор».

Історіографічні розвідки монетної справи Боспорського Царства є результатом тривалої наукової комунікації між дослідниками різних поколінь у глобальному географічному та віртуальному просторах, яка відбувається на міждисциплінарному перетині археології, історії економіки, нумізматики, епіграфіки, сфрагістики, культурної антропології, історії та ін. наук, що набуває особливої актуальності в «contextual numismatics» - «найновіший інноваційний напрямок досліджень у галузі нумізматики» тобто «історичний огляд поступового розвитку археологічно орієнтованого підходу до

**Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 65**

нумізматичного матеріалу», що зазначається у міждисциплінарному виданні «*Heritage science*» (Велика Британія, 2023р.) або ж виданні класу А «Contextual Numismatics» й «Archaeonumismatics» (Італія, 2023).

Таким чином, використовуючи джерела античних авторів, археологічні знахідки, матеріали з інших галузей знань, засоби технологічного прогресу, франкомовні дослідники, починаючи з ХІХст., вдосконалюють і деталізують нумізматичні дані Понтійського регіону, проходячи шлях від наукового універсалізму до більш спеціалізованого спрямування досліджень. Навіть не вказуючи прямо на методологію наукових розвідок, майже всі дослідники монетної справи Боспору різних поколінь користуються так званим перехресним методом у вивченні і датуванні монет Царства Боспору, особливо в більш складних неоднозначних питаннях, яких чимало залишається в економічній історії цієї території в складі Понту (особливості зображень, постійні зміни у карбуванні, своєрідне оподаткування цієї провінції у складі Риму).

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

«L'impact monétaire de l'absorption romaine de la Mer Noire (Ier s. av. J.-C.-Ier s. apr. J.-C.). Colloque: : De Mithridate VI à Arrien de Nicomédie : changements et continuités dans le bassin de la Mer Noire (Ier s. av. J.-C.-Ier s. apr. J.-C.). Location: Paris - Université de Nanterre. Conference Dates: Mar 2-3, 2018. URL: https://www.academia.edu/36054022/L_impact_mon%C3%A9taire_de_l_absorption_romaine_de_la_Mer_Noire_Ier_s_av_J_C_Ier_s_apr_J_C_Powerpoint_

Burgunder. P. Etudes pontiques. Histoire, historiographie et sites archéologiques du bassin de la mer Noire. Lausanne: Université, 2012. 366 p., 40 pl. h. t.

Callataÿ F. (Auteur), Collectif (Auteur), Bresson A. (Sous la direction). «Koine pontique». Bordeaux, 2007. 377 p. URL: <https://ausoniuseditions.u-bordeaux-montaigne.fr/aloha/aetoc.php?toc=2-910023-84-2>.

Callataÿ. F. «Guerre et monnayage à l'époque hellénistique. Essai de mise en perspective suivi d'une annexe sur le monnayage de Mithridate VI Eupator». in J. ANDREAU, P. BRIANT and R. DESCAT (eds.), Économie antique. La guerre dans les économies antiques, Entretiens d'Archéologie et d'Histoire, 5, Saint-Bertrand-de-Comminges, 2000. P. 337-364. URL: https://www.academia.edu/3364539/Guerre_et_monnayage_à_l_époque_hellénistique_Essai_de_mise_en_perspective_suivi_dune_annexe_sur_le_monnayage_de_Mithridate_VI_Eupator

Callataÿ. F. L'histoire des guerres mithridatiques vue par les monnaies, Numismatica Lovaniensia, Louvain-la-Neuve, 1997, XIII + 481 p. et 54 pl. F. URL: https://www.academia.edu/2067326/F_de_Callata%C3%BF_Lhistoire_des_guerres_mithridatiques_vue_par_les_monnaies_Numismatica_Lovaniensia_18_Louvain_la_Neuve_1997_XIII_481_p_et_54_pl?rhid=27668434562&swp=rr-rw-wc-3364539

Callataÿ. F. The first royal coinages of Pontus (from Mithradates III to Mithradates V). Otto Mørkholm, Early Hellenistic Coinage. Cambridge. 2009. 373 p. URL: https://antikmuseet.au.dk/fileadmin/www.antikmuseet.au.dk/Pontosfiler/BSS_9/BSS9_04_callatay.pdf

Diodorus (Siculus). Bibliothèque historique de Diodore de Sicile. L'imprimerie royale en France. Paris, 1838. 383 p. URL: <https://books.google.bj/books?hl=ru&id=KiMNAAAAYAAJ&dq=éditions%3AOCCLC601057397&q=bosphore#v=snippet&q=bosphore&f=false>

Esquivel. M. Numismatics in transition. L'Archeonumismatica come necessità. Thiasos Monografie, 2023, Issue 18.

Krmnicek. S. Contextual numismatics: a post-processual approach illustrated by application to Roman coins. *Heritage Science* volume 11, Article number: 256. 2023. 11 p. URL: <https://heritagesciencejournal.springeropen.com/articles/10.1186/s40494-023-01081-5>

La production monétaire des cités pontiques à l'époque impériale, synchronisme et quantification. [article]. sem-link Amandry. M. Bulletin de la Société nationale des Antiquaires de France. 2015. P. 250-260.

Müller. C. «Chronique des fouilles et découvertes archéologiques dans le Bosphore cimmérien (mer Noire septentrionale)», BCH 124. 2000. P. 701-751.

Müller. C. «Deuxième chronique des fouilles et découvertes archéologiques dans le Bosphore cimmérien (mer Noire septentrionale)», BCH 126. 2002. P. 729-750.

Müller. C. Troisième chronique des fouilles et découvertes archéologiques dans le Bosphore cimmérien (mer Noire septentrionale)», BCH 128-129. 2004-2005. P. 1709-1745.

Nadel. B. Le royaume du Bosphore : un millénaire de civilisation grecque en pays scythe: (A propos d'un ouvrage récent). Revue historique de droit français et étranger. 1922.

Nicolet-Pierre. H. Numismatique grecque. Armand Colin, 2002. 504 p.

Petratos. A., Charisopoulou. L., Chatzikonstantinou. V. Art used for Political Propaganda: The Case of Mithridates. International hellenic university school of humanities ma in black sea cultural studies. Thessaloniki, 2014. 44 p.

Quatrième série, Vol. 53, No. 2 (AVRIL-JUIN 1975). P. 258-267. URL: <https://www.jstor.org/stable/43846038>

Reinach. T. Mithridate Eupator, roi de Pont. Firmin-Didot et cie. Paris, 1890. 544 p. URL: <https://archive.org/details/mithridateeupat00reingooq>

Roller. D. The Geography of Strabo: An English Translation, with Introduction and Notes. Cambridge University Press, 2014. 907 p.

Talakh V. N. Born under the sign of the comet: Mithridates Eupator Dionysus. Kyiv, 2013. 215 p. URL: https://www.academia.edu/2015448/Talakh_V_N_Born_under_the_sign_of_the_comet_Mithridates_Eupator_Dionysus_Виктор_Талах_Рожденный_под_знаком_кометы_Митридат_Эвпатор_Дионис.

REFERENCES

«L'impact monétaire de l'absorption romaine de la Mer Noire (Ier s. av. J.-C.-Ier s. apr. J.-C.). [The monetary impact of the Roman absorption of the Black Sea]. Colloque: : De Mithridate VI à Arrien de Nicomédie : changements et continuités dans le bassin de la Mer Noire (Ier s. av. J.-C.-Ier s. apr. J.-C.). Location: Paris - Université de Nanterre. Conference Dates: Mar 2-3, 2018. [In French]. URL: https://www.academia.edu/36054022/L_impact_mon%C3%A9taire_de_l_absorption_romaine_de_la_Mer_Noire_Ier_s_av_J_C_Ier_s_apr_J_C_Powerpoint

Burgunder. P. Etudes pontiques. Histoire, historiographie et sites archéologiques du bassin de la mer Noire. [Pontic studies. History, historiography and archaeological sites of the Black Sea basin.] Lausanne: Université, 2012. 366 p., 40 pl. h. t. [In French].

Callataÿ. F. (Auteur), Collectif (Auteur), Bresson A. (Sous la direction). «Koïne pontique». [A Pontic Koïne], Bordeaux, 2007 -377 pages. [In French]. URL: <https://ausoniuseditions.u-bordeaux-montaigne.fr/aloha/aetoc.php?toc=2-910023-84-2>

Callataÿ. F. «Guerre et monnayage à l'époque hellénistique. Essai de mise en perspective suivi d'une annexe sur le monnayage de Mithridate VI Eupator». [War and coinage in the Hellenistic period. Essay of perspective followed by an appendix on the coinage of Mithridates VI Eupator] in J. ANDREAU, P. BRIANT and R. DESCAT (eds.), Économie antique. La guerre dans les économies antiques, Entretiens d'Archéologie et d'Histoire, 5, Saint-Bertrand-de-Comminges, 2000, - 337-364 pages. [In French]. URL: https://www.academia.edu/3364539/Guerre_et_monnayage_à_l_époque_hellénistique_Essai_de_mise_en_perspective_suivi_dune_annexe_sur_le_monnayage_de_Mithridate_VI_Eupator

Callataÿ. F. L'histoire des guerres mithridatiques vue par les monnaies, Numismatica Lovaniensia [History of the Mithridatic wars as seen through its coins], Louvain-la-Neuve, 1997, XIII + 481 p. et 54 pl. F. [In French]. URL: https://www.academia.edu/2067326/F_de_Callata%C3%BF_Lhistoire_des_guerres_mithri

Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 65

datiques_vue_par_les_monnaies_Numismatica_Lovaniensia_18_Louvain_la_Neuve_1997_XIII_481_p_et_54_pl?rhid=27668434562&swp=rr-rw-wc-3364539

Callatay. F. The first royal coinages of Pontus (from Mithradates III to Mithradates V). Otto Mørkholm, *Early Hellenistic Coinage*. Cambridge, 2009-373 pages.[In English]. URL:https://antikmuseet.au.dk/fileadmin/www.antikmuseet.au.dk/Pontosfiler/BSS_9/BSS9_04_callatay.pdf

Diodorus (Siculus). *Bibliothèque historique de Diodore de Sicile*. [Library of History]. Imprimerie Royale. Paris, 1838-383 pages.[In French]. URL:<https://books.google.bj/books?hl=ru&id=KiMNAAAAYAAJ&dq=editions%3AOCCLC601057397&q=bosphore#v=snippet&q=bosphore&f=false>

Esquivel. M. Numismatics in transition. *L'Archeonumismatica come necessità*. [Archaeonumismatics as a necessity] *Thiasos Monografie*; 2023, Issue 18. In Italian].

Krmnicek. S. Contextual numismatics: a post-processual approach illustrated by application to Roman coins. *Heritage Science* volume 11, Article number: 256 (2023). P. 11. [In English]. URL:<https://heritagesciencejournal.springeropen.com/articles/10.1186/s40494-023-01081-5>

La production monétaire des cités pontiques à l'époque impériale, synchronisme et quantification. [article]. sem-link Amandry. M. [Monetary production of the Pontic cities in the imperial period, synchronism and quantification]. *Bulletin de la Société nationale des Antiquaires de France /Année 2015 / pp. 250-260* [In French].

Müller. C. «Chronique des fouilles et découvertes archéologiques dans le Bosphore cimmérien (mer Noire septentrionale)», [Chronicle of archaeological excavations and discoveries in the Cimmerian Bosphorus (northern Black Sea)] *BCH* 124 (2000), p. 701-751.[In French].

Müller. C. «Deuxième chronique des fouilles et découvertes archéologiques dans le Bosphore cimmérien (mer Noire septentrionale)» [Part II. Chronicle of archaeological excavations and discoveries in the Cimmerian Bosphorus (northern Black Sea)], *BCH* 126 (2002), p. 729-750.[In French].

Müller. C. Troisième chronique des fouilles et découvertes archéologiques dans le Bosphore cimmérien (mer Noire septentrionale)», [Part III. Chronicle of archaeological excavations and discoveries in the Cimmerian Bosphorus (northern Black Sea)] *BCH* 128-129 (2004-2005), 1709-1745.[In French].

Nadel. B. *Le royaume du Bosphore : un millénaire de civilisation grecque en pays scythe: (A propos d'un ouvrage récent)*. *Revue historique de droit français et étranger* (1922)

Nicolet-Pierre. H. *Numismatique grecque*. [Greek Numismatics]. Armand Colin, 2002-504 pages.[In French].

Petratos. A., Charisopoulou. L., Chatzikonstantinou. V. Art used for Political Propaganda: The Case of Mithridates. *INTERNATIONAL HELLENIC UNIVERSITY SCHOOL OF HUMANITIES MA IN BLACK SEA CULTURAL STUDIES*. Thessaloniki, 2014-44 pages.[In English].

Quatrième série, Vol. 53, No. 2 (AVRIL-JUIN 1975), pp. 258-267 (10 pages). URL: <https://www.jstor.org/stable/43846038> [The Bosphorus Kingdom: a millennium of Greek civilization in Scythian country] *Revue historique de droit français et étranger* (1922)[In French].

Reinach. T. *Mithridate Eupator, roi de Pont*. [Mithridates the Great, King of Pontus]. Firmin-Didot et cie. Paris, 1890-544 pages.[In French]. URL:<https://archive.org/details/mithridateupat00reingoog>

Roller. D. *The Geography of Strabo: An English Translation, with Introduction and Notes*. Cambridge University Press, 2014. 907 pages. [In English].

Talakh V. N. *Born under the sign of the comet: Mithridates Eupator Dionysus*. Kyiv, 2013.-215c. [In Russian]. URL:https://www.academia.edu/2015448/Talakh_V_N_Born_under_the_sign_of_the_comet_Mithridates_Eupator_Dionysus Виктор Талах Рожденный под знаком кометы Митридат Эвпатор Дионис.

АНОТАЦІЯ

Історіографічні розвідки монетної справи Боспорського Царства є результатом обміну інформацією між дослідниками різних поколінь у глобальному геопросторі та віртуальному, зазвичай на перетині археології, історії економіки, нумізматики і епіграфіки, сфрагістики, культурної антропології, історії та ін. дисциплін, зокрема «contextual numismatics» «як останній та інноваційний напрямок досліджень у галузі нумізматики» (Krmnicek, 2023: Article number: 256). Мета цього дослідження полягає в огляді та аналізі основних методологічних напрямків досліджень франкомовних видань, що стосуються монетної справи Боспору в складі Понтійського Царства. Понтійські монети були одним з головних інструментів, за допомогою якого царі «грали» у свою політичну пропагандистську гру – доводять науковці університету Елліністики у ґрунтовному виданні «Мистецтво на службі політичної пропаганди: Мітрідат». Монети у Понтійському Царстві, карбування яких постійно змінювалось, відігравали надзвичайну роль, адже їхній випуск на тій чи іншій території означав надання їй не лише економічної, а й політичної самостійності. Історія грошового обігу і карбування боспорської монети епохи Понтійського Царства є найбільш дискусійним періодом для нумізматів, що вивчають монетну справу Боспорського Царства. Використовуючи джерела античних авторів, археологічні знахідки, матеріали з інших галузей знань, засоби технологічного прогресу, франкомовні дослідники, починаючи з ХІХст., вдосконалюють і деталізують нумізматичні дані Понтійського регіону. Наприклад, глибокі дослідження археологів і нумізматів Поля Дюбрюкса, Луї Коллі, Теодора Рейнака (19ст.), наших сучасників – археолога Паскаля Бургундера, нумізматів Мішеля Амандрі, Ф. де Калатая, Елен Ніколе-П'єр та ін., роботи яких мають особливу цінність для вивчення історіографії монетної справи Боспору в складі Понтійського Царства згадані в цій статті. Навіть не вказуючи прямо на методологію досліджень, майже всі дослідники монетної справи Боспору різних поколінь користуються так званим перехресним методом у вивченні і датуванні монет Царства Боспору, особливо в більш складних неоднозначних питаннях, яких чимало в економічній історії Боспору в складі Понту (особливості зображень, постійні зміни у карбуванні, своєрідне оподаткування цієї провінції у складі Риму).

Ключові слова: Боспор, Понтійське Царство, нумізматики, античність.